

Шуляк С.А.

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ФОРМУЛА ОБДАРОВУВАННЯ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню вербального вираження формули обдаровування в текстах українського фольклору (на прикладі українських народних замовлянь). Визначено, що формула обдаровування часто передбачає обмін, є наслідком формули зсилання. Зазначено, що формула уявного обдаровування притаманна лікувальним замовлянням. З'ясовано, що у досліджуваних текстах функціонують поширені і непоширені звертання зі значенням спонукальності та бажальності.*

***Ключові слова:** тексти українського фольклору, українські замовляння, звертання, формула обдаровування, формула обміну, формула зсилання.*

Shuliak S. The gift formula in the texts of Ukrainian folklore. The article is devoted to the study of the verbal expression of the gift formula in the texts of Ukrainian folklore (on the example of Ukrainian folk spells). It is determined that the gift formula often involves exchange, which is a consequence of the reference formula. It is noted that the formula of imaginary endowment is inherent in the healing spell. It was found that common and uncommon appeals with the meaning of persuasiveness and desirability function in the studied texts.

***Key words:** texts of Ukrainian folklore, Ukrainian spells, appeals, gift formula, exchange formula, reference formula.*

Актуальність дослідження. Формули замовлянь близькі сучасній людині, оскільки виражають людську природу. Інтерес до замовлянь як до магічної лікувальної практики, поряд із різними сугестивними

формами впливу на свідомість людини у суспільстві та зокрема в традиційній медицині, піддає сумніву усталене в науці співвідношення між «примітивним» мисленням та нинішньою ментальністю людини розумної [1, с. 7].

Актуальність. Замовляння – це словесно виражений магічний акт, а правильне використання його сприяє досягненню бажаного. Зміст замовляння передбачає перехід від вихідного стану до бажаного за допомогою певної магічної процедури [1, с. 12]. Формула обдаровування потребує дослідження саме в текстах українських замовлянь, адже вони віддзеркалюють мовну картину світу та є нашим духовним спадком.

Мета статті: дослідити вербальне вираження формули обдаровування в текстах українських народних замовлянь.

Виклад основного матеріалу. «В українському okazіонально-обрядовому фольклорі загальна кількість апелювативних одиниць безсюжетного типу, що за кумулятивно-ланцюговим принципом можуть формувати інваріантну структуру народної молитви, замовляння, примовки чи будь-якого іншого спорідненого утворення, є суворо визначеною. До них належить десять формул: звернення, побажання, прохання, зсилання, запрошення, гадання, вимовляння, обдаровування, величання, страхання» [3, с. 86].

І. Гунчик зазначає, що «обдаровування – структурна інваріантна одиниця okazіонально-обрядового тексту, що повідомляє міфічного персонажа про матеріально-речове або уявне подання-дар, яке покликане задобрити і прихилити його до себе з метою досягнення кінцевого результату вербального впливу» [3, с. 102]. Так, щоб бджоли приносили більше меду, замовляли: *Дендобре, пчоли, соколові очі, Біг вам до помочи. Дай вам, Боже, три сили: одну силу – мед носити, другу силу – рисові кіхті (рис – звір) оддиратися, а третю силу – злих вір не боятися* [2, с. 273].

Спілкування з міфічними істотами, хворобами, предметами або ж явищами природи базувалося на їх задобрюванні. Вважалося, що обдаровування того, до кого зверталися з проханням, сприятиме позитивному вирішенню проблеми, наприклад, гарантувало видужання від хвороби: *На синьому морі лютий змії реве. «Чого ти, лютий зміє, реवेश?» – «Бо нема мені чим моїх діток годувати». – «Йди ти, лютий зміє, до (...) в двір, візьми від раба Божого (...) молитвованого, хрещеного, миром мированого люту кров і будеш*

мати чим діток своїх годувати» [2, с. 108]; *Ви, ліси-лісища, ви, бори-борища, візьміть собі пристріща і урочища, занесіте їх на куці, на нетрі і на сухі ліси, на бистрі води* [4, с. 28].

Знаходимо замовляння, які були частиною обряду. Щоб повернути корові молоко, замовляльниця *«Бере води з цілушкою, повертається додому, дає корові цю воду пити з цілушкою. Коли корова п'є, то вона продовжує промову далше: «Іди, моя корово, на гору, на шовкову траву, шовкової трави накоси, відро молока принеси. Іди, моя корово, до води, і в землю ногами дуботи...»* [2, с. 258]. Обдаровування корови водою з цілушкою мало посприяти поверненню молока.

Формула уявного обдаровування, до складу якої входять звертання зі значенням спонукальності, притаманна лікувальним замовлянням на кшталт: *Ячмінець, ячмінець, на тобі кукиш, що хочеш, то й купиш, кобилку купиш, кобилка здохне, а ячмінь усохне* [2, с. 174]; або ж такі тексти мають відтінок запрошення: *Добривечір вам, плаксивиці! Просять вас крякавки на вечорниці* [4, с. 24].

У текстах українських народних замовлянь формула обдаровування часто передбачає обмін, як-от: *Добрий вечір вам, кури зозулясти, кури попелясти, кури черні, кури біли, візьміть собі плаксивиці, крикливиці, а народженому младенцю (ім'я) нашіть сон зо всіх сторони, зо всеї птици по половинці* [2, с. 203]; *Мишко, мишко, сидиш на горищі, / забери в мене костяний і гнилий, / а дай мені дужий і молодий* [2, с. 214]. У названих текстах зустрічаємо поширені і непоширені звертання, серед яких фіксуємо, що звертальна форма виражена іменником з суфіксом, який має відтінок зменшуваності.

Звертання з значенням бажальності віднаходимо у таких замовляльних текстах: *Молодик – мов бик, / У морі купався, / Та й нам показався. / Йому золоті роги, / А нам воли та корови, / Йому ж на сповня, / А нам на здоров'я* [4, с. 85]; *Богу – на здоров'я!* [1, с. 55].

Формула обдарування є наслідком формули зсилення, як-от у замовлянні переполоху: *Переполох найдений і напитаний, / Подуманий і погаданий від усякої людини, / І від усякої звірини, і від усякої тварини, / Ізсилаю тебе на моха, на сухі ліса, / Де люди не ходять, сокирами не рубаять, / Там буде гуляння, солодке вживання* [1, с. 37]; переляку: *Іди туди, де вітер не віє, де сонце не гріє, / Де мужицький потоп не ходе, /*

Де женський глас не заходе, / Там від Господа Бога Небесного / Тобі добре буде [1, с. 38]; пристріту: Іди собі на очерета, на болота, / На великі ліса, / Де вітер не віє, де сонце не гріє, / Де людський глас не доходить, / Де собаки не брешуть, де люди не тешуть. / Там тобі їсти-пити, розкоші мати, / Там ти собі качайся-гуляйся... [1, с. 45]; волосу: Іди собі на сухі ліса, на глухі болота; / Там тобі буде пить і їсти, / І буде легке спочиваніє [1, с. 63].

У замовляннях відсутній мотив смерті, а хворобам даруються певні місця з описом їх просторових умов та умов існування (*на сухі ліса; де люди не ходять, сокирами не рубують; де вітер не віє, де сонце не гріє, де мужицький потоп не ходе, де женський глас не заходе; на очерета, на болота, на великі ліса, де вітер не віє, де сонце не гріє, де людський глас не доходить, де собаки не брешуть, де люди не тешуть*). Такі умови мають забезпечити хворобі легке спочивання, їжу, напої, розкоші, добро, аби вона тільки залишила людину.

Висновки. Таким чином, формула обдаровування часто передбачає обмін та є наслідком формули зсилання. Формула уявного обдаровування, до складу якої входять звертання зі значенням спонукальності, притаманна лікувальним замовлянням. Поширені і непоширені звертання зі значенням спонукальності та бажальності є особливим виражальним засобом у текстах українських народних замовлянь та виконують експресивну функцію.

Література

1. Вербальна магія українців / вступ. сл. Л. Дунаєвська; авт. передм. О. Павлов; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. Київ : Бібліотека українця, 1998. 98 с.
2. Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М.Г. Василенка, Т.М. Шевчук; Передм. М.Г. Василенка. К.: Молодь, 1991. 336 с.
3. Гунчик І. Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 232 с.
4. Замовляння. М. К. Дмитренко. К. : Видавець Микола Дмитренко, 2007. 124 с.